

MISS AUSTEN

Gill Hornby

MISS AUSTEN

Vertaald door Hi-en Montijn

2020

AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2020 Gill Hornby

Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Hi-en Montijn

Oorspronkelijke titel *Miss Austen*

Oorspronkelijke uitgever Century, Londen

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie © Chloe Giordano

Kaart binnenwerk © Darren Bennet

Foto auteur Gavin Smith, Camera Press London

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey

Druk Wilco, Zutphen

ISBN 978 94 031 0691 5

NUR 302

uitgeverijcargo.nl

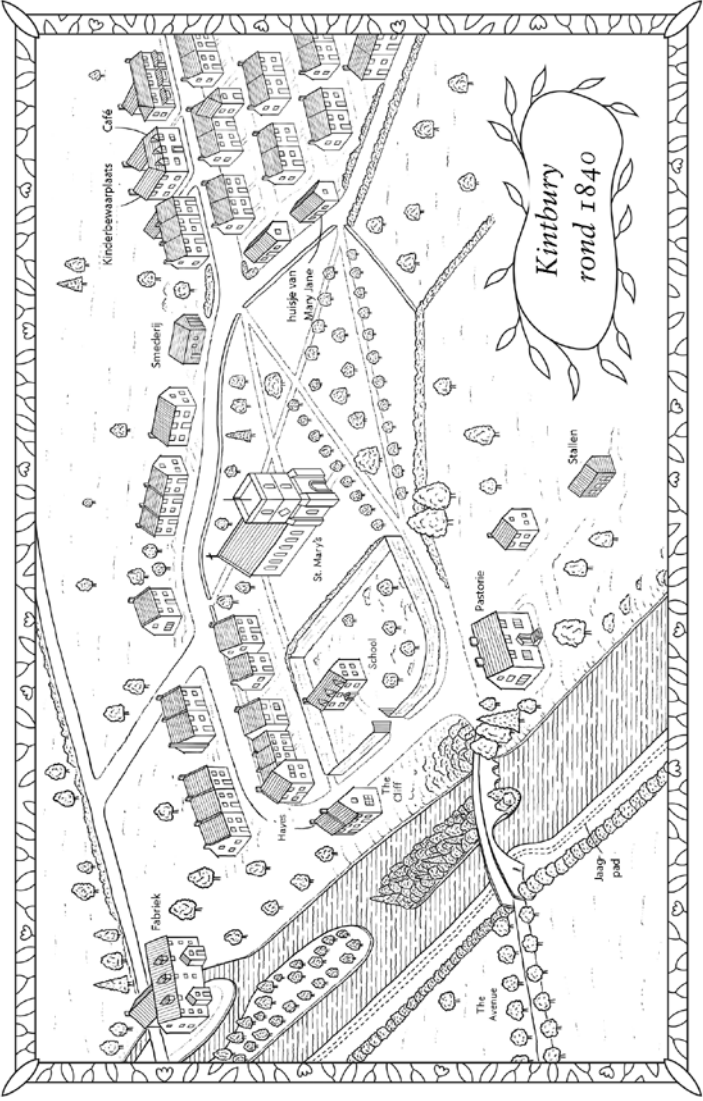
Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Holly en Mathilda

*Men have had every advantage of us
in telling their own story ...
the pen has been in their hands.*

(Ten opzichte van ons zijn mannen
bij het vertellen van hun verhaal
altijd bevoordeeld geweest –
zij waren het die de pen hanteerden.)

– JANE AUSTEN, *Persuasion*

DE FAMILIES

De Austens

DE EERWAARDE GEORGE AUSTEN, predikant van Steventon, en zijn echtgenote MRS (CASSANDRA) AUSTEN: het echtpaar had acht kinderen, van wie één, naar zijn vader George vernoemd, gehandicapt was en gescheiden van het gezin woonde. Verder:

JAMES volgde zijn vader op als predikant van Steventon. Na het overlijden van zijn eerste vrouw trouwde hij met MARY LLOYD. Hij had drie kinderen: ANNA, JAMES-EDWARD en CAROLINE.

EDWARD werd als kleine jongen geadopteerd door welgestelde familieleden en leidde het leven van een landheer. Hij was getrouwd met ELIZABETH en samen hadden ze elf kinderen. Zijn oudste dochter FANNY was het lievelingetje van zijn zussen Cassandra en Jane.

HENRY was aanvankelijk militair, vervolgens bankier en ten slotte predikant. Als slimste en meest zakelijke van de broers hielp hij Jane om een uitgever te vinden en hij trad op als haar agent.

CASSANDRA was verloofd met Tom Fowle; op latere leeftijd werd zij de executeur van de literaire nalatenschap van haar zuster.

FRANCIS, bekend als Frank, ging bij de marine, bracht het tot admiraal en werd uiteindelijk geridderd. Na de dood van zijn eerste vrouw, die hem elf kinderen schonk, trouwde hij met MARTHA LLOYD.

JANE schreef zes volwaardige romans waarvan er twee postuum werden gepubliceerd. Ze stierf in juli 1817.

CHARLES was eveneens zeeman.

De Fowles

DE EERWAARDE THOMAS FOWLE, vicaris van Kintbury en zijn vrouw MRS (JANE) FOWLE hadden vier zonen.

FULWAR CRAVEN volgde zijn vader op als vicaris van Kintbury en trouwde met ELIZABETH LLOYD. Ze hadden drie zonen en drie dochters, MARY-JANE, ELIZABETH en ISABELLA.

TOM was verloofd met Cassandra.

WILLIAM werd legerarts en CHARLES advocaat. Beiden stierven op jonge leeftijd.

De Lloyds

ELIZA was de echtgenote van Fulwar Craven Fowle.

MARTHA was een goede vriendin van Cassandra en Jane Austen. Op latere leeftijd trouwde ze met Frank Austen.

Mary was de echtgenote van James Austen.

‘Laten we daarheen lopen.’

Hij sloot de tuindeur achter haar en wees naar de Elm Walk. Ze trok haar sjaal strakker om zich heen en nam een diepe teug van de frisse, prille lucht. Het was het jaar 1795 en de dag had zich kennelijk voorgenomen om de eerste lentedag te zijn. Hoog in de eik floten vogels blij en uit volle borst en over de takken lag een vers plakkerig waas. Samen liepen ze de helling achter de pastorie op, door het gat in de haag en daar – buiten het zicht van haar familie – bleef hij staan en pakte hij haar hand.

‘Mijn liefste,’ begon Tom. Cassy glimlachte: eindelijk was het dan zover. Ze had al zo lang op dit moment gewacht. ‘O...’ Hij zweeg, ineens verlegen. ‘Ik denk dat je wel weet wat ik ga zeggen.’

‘O, ja?’ Ze keek bemoedigend naar hem op. ‘Nou, maar ik zou het heerlijk vinden om het je te horen zeggen, wat het ook is. Toe, ga verder.’

En dus zei hij het. Het was geen vloeiende verklaring, als je bedacht hoeveel voorbereidingstijd er was geweest. Hier en daar haperde hij – hij hield al van haar sinds, nu ja, dat wist hij niet meer zo goed... zij was de enige vrouw met wie hij zich kon voorstellen... eh... zijn leven te delen – enzovoort, maar ze vond het hoe dan ook prachtig. Het paste helemaal bij zijn lieve karakter en was tegelijkertijd

net zo verrukkelijk en zo gewoon als dit soort momenten moesten zijn. Toen hij helemaal geen woorden, zelfs geen ongeschikte, meer scheen te kunnen vinden, berustte ze erin hem verder geworstel te besparen. Ze kusten elkaar en haar gehele lichaam werd overweldigd door een golf van – wat was het precies? – ja: voldoening. Dit was haar bestemming. Haar leven was geregeld.

Ze wandelden een stukje, haar arm in zijn arm, en bespraken de condities van hun verloving. Feitelijk was er maar één conditie die hen aanging: het zou een lange verloving zijn. En die vreselijke woorden ‘tweehonderdvijftig pond per annum’ moesten worden uitgesproken – hoe vreselijk vonden ze die allebei. Maar uitgesproken worden moesten ze. Hij vroeg haar om geduldig te zijn. Zij beloofde het zonder erbij na te denken. Cassy was net tweeëntwintig; ze hadden nog zoveel jaren voor zich. En geduld was, zoals bekend, een van haar vele deugden. Ze keerden terug naar het huis om het blijde nieuws te verkondigen.

Dat werd ontvangen met alle uitbundige vreugde die ze zich hadden kunnen wensen, hoewel er zelfs van een schijn van verbazing geen sprake was. Want deze verbintenis – tussen mejuffrouw Cassandra Austen van Steventon en de jonge eerwaarde Tom Fowle van Kintbury – was al een bekend feit lang voordat het jonge stel dat onder vier ogen had besloten. Per slot van rekening was dit de volmaakte verbintenis, van het soort dat heel veel mensen voldoening ging schenken. Dus werd dit hun toekomst, hun enig mogelijke goede afloop.

Het universum had hier, vele jaren eerder, mee ingestemd.

HOOFDSTUK I

Kintbury, maart 1840

‘Miss Austen.’ De stem kwam vanachter haar. ‘Neemt u me niet kwalijk.’ Ze draaide zich om. ‘Ik wist niet dat u hier was.’

Het lukte Cassandra te glimlachen, maar ze bleef staan op de stoep van de pastorie. Ze zou heel graag wat meer animo laten blijken – ergens diep in zich voelde ze de vroegere, vertrouwde energie opborrelen – maar ze was gewoon te moe om in beweging te komen. Haar oude botten waren door elkaar geschud tijdens de rit in het rijtuig van haar huis in Chawton en de kille rivierwind drong door tot in haar gewrichten. Ze stond naast haar bagage en keek toe hoe Isabella naderbij kwam.

‘Ik moest naar de consistoriekamer,’ riep Isabella, terwijl ze van het kerkhof kwam. Ze was altijd een kleine, kleurloze verschijning geweest en droeg nu uiteraard – arme ziel – slecht passend zwart dat het er niet beter op maakte. ‘Er is nog steeds van alles...’ Ze bewoog als een schim tegen de achtergrond van een met sleutelbloemen bezaaid groen talud. ‘Van alles te doen.’ Het enige opmerkelijke aan haar was de jachthond die naast haar liep. En terwijl haar stem een en al verontschuldiging was, was haar tred opmerkelijk ongehaast. Zelfs Pyramus, die nu over de kiezels kwam aanlopen, was, met zijn splende poten, een toonbeeld van tegenzin.

Cassandra vermoedde dat ze niet welkom was, en mocht dat het geval zijn, dan had ze dat alleen aan zichzelf te wijten. Een alleenstaande vrouw diende niet langer te leven dan ze tot nut was. Dat was gewoon onopgevoed. Ze was onuitgenodigd gekomen; Isabella zat in een lastige situatie: het was allemaal nogal penibel, maar heel begrijpelijk. Van de hond had ze echter wel wat enthousiasme verwacht.

‘Lieverd, wat aardig van je om me te ontvangen.’ Ze omhelsde Isabella, die zich koel beleefd toonde, en haalde Pyramus aan, hoewel ze veruit de voorkeur aan katten gaf.

‘Maar heeft niemand u opengedaan? Hebt u niet aangebeld?’

Natuurlijk had Cassandra aangebeld. Ze was met zoveel drukte en gedoe in een postkoets aangekomen dat niemand haar had kunnen missen. De koetsier had gebeld en nog eens gebeld. Ze had mensen gezien, een heleboel: een gestaag verkeer van arbeiders boven op karren die terugkwamen van het veld en een groepje tot aan hun knieën natte jongens met een watersalamander in een emmer. Ze had graag een praatje met hen willen maken – ze hield wel van salamanders en ze hield zelfs nog meer van jongens die helemaal opgingen in onschuldig vermaak – maar ze schenen haar niet te zien. En het huis was dicht gebleven, hoewel die lastige meid – hoe heette die ook alweer? Cassandra’s geheugen, altijd een wonder, begon te rafelen, al was het maar aan de randen – moest heel goed geweten hebben dat ze daar stond.

‘Ik ben op een slecht moment gekomen. O, Isabella’ – Cassandra stak haar armen uit en keek haar in het gezicht – ‘hoe gaat het met je?’

‘Het is moeilijk geweest, Cassandra.’ Isabella’s ogen werden rood. ‘Echt vreselijk moeilijk.’ Ze kreeg het te kwaad, maar vermande zichzelf. ‘Maar hoe vindt u het om weer hier te zijn? Hebt u al rondgekeken?’

‘Precies als altijd. Heerlijk, heerlijk Kintbury...’

De pastorie was al vijfenveertig jaar een – vertrouwd, vaak treurig, altijd dierbaar – baken in Cassandra’s leven. Een wit, drie verdiepingen tellend gebouw met een vriendelijke façade op het oosten in de richting van het oude dorp; een tuin die aan de ene kant afliep naar de oever van de Kennet en aan de andere omhoogging naar de lage kerk in Normandische stijl. Die vertegenwoordigde alles wat voor haar van waarde was: familie en ambt, het simpele, eerlijke, goede leven. Ze schatte dit eerlijke exemplaar van Engelse architectuur van eigen bodem hoger dan alles wat grootser was – Godmersham, Stoneleigh, zelfs Pemberley. Maar nu zou ze toch wel heel graag naar binnen willen – naast het haardvuur, in een stoel warm worden. ‘Zullen we...?’

‘Maar natuurlijk. Waar is iedereen toch? Laat mij dat dragen.’ Isabella reikte naar de kleine zwarte valies in Cassandra’s hand.

‘Dank je wel, die kan ik zelf dragen.’ Cassandra drukte de tas tegen zich aan. ‘Maar mijn koffer...’

‘Koffer? O.’ Isabella’s gezicht bleef weliswaar bleek en uitdrukingsloos, maar in haar indringende blauwe ogen lichtte een begrijpende flits op. ‘Het zal wel aan mij liggen. Ik heb zoveel aan mijn hoofd gehad.’ Eén wenkbrauw werd opgetrokken. ‘En uw brief kwam pas gisteren aan – is dat niet vreemd?’

Het was helemaal niet vreemd; het was volkomen opzettelijk. Cassandra was nooit eerder zo onbeleefd geweest om onaangekondigd te komen, maar in dit geval had ze gewoon geen keus gehad. Dus glimlachte ze vaag.

Omdat elke verklaring uitbleef, ging Isabella verder: ‘Ik heb niet goed begrepen hoeláng u blijft. Bent u van plan hier enige tijd door te brengen?’

Isabella's ongenoegen over haar komst was nu volslagen duidelijk. Onder dat zachte, stille uiterlijk school misschien een sterker karakter dan voorheen was waargenomen. Desalniettemin zou Cassandra hier net zo lang blijven als nodig was. Ze was vastbesloten niet weg te gaan voordat ze haar werk hier had gedaan. Ze mompelde iets over eventueel verder reizen naar een neef en wendde een besluiteloosheid voor die helemaal niet bij haar paste en het gevolg was van voortschrijdende leeftijd.

‘Fred zal uw koffer dragen. Gaat u maar naar binnen.’ Isabella gebaarde naar de deur, die ineens van binnenuit geopend werd. ‘Aha Dinah, daar ben je.’

O ja. Dinah. Dat moest ze onthouden. Ze zou Dinah weleens nodig kunnen hebben.

‘Miss Austen logeert bij ons.’

Dinah wist net nog een knikje te produceren.

‘Zullen we naar binnen gaan?’

De eerste keer dat Cassandra door deze deur was gegaan was ze een jonge vrouw. Toen was ze lang, en slank; veel mensen waren zo aardig om te zeggen dat ze knap was. Speelde de tijd haar parten of was ze toen echt op haar mooist? Een hele familie had zich verzameld om haar te begroeten; de bedienden – opgewonden, vol bewondering – verdrongen zich daarachter. Ze had daar roerloos en ontroerd gestaan – de macht van haar positie! De kracht van dat moment!

O, ze keek nog steeds in de spiegel als dat nodig was. Ze wist dat men haar nu niet meer slank zou vinden, maar mager. In haar eens kaarsrechte ruggengraat zat een knik en hij kromp; haar gezicht was zo vel over been dat haar ooit trotse neus – de Leigh-neus, kenmerk van een verre aristocratie – meer op de snavel van een kraai leek. En de mensen die toen van haar hielden waren er nu niet meer – zoals

zijzelf er bijna niet meer was. Degenen die haar vandaag ontvingen – de arme Isabella, de lastige Dinah, Fred die nu door de vestibule liep en grommend met haar koffer zeulde – wisten natuurlijk wat er in haar leven was gebeurd, maar hadden geen idee van de wáre geschiedenis. Want wie keek er naar een oudere dame en zag dan de jonge heldin die ze ooit was?

Ze liepen door naar de brede, gelambriseerde vestibule. Cassandra volgde hen gedwee, maar eenmaal daar werd ze plotseling door paniek bevangen. Ze liep naar de royale stenen schouw, leunde ertegenaan en bekeek met afgrijzen het tafereel rondom haar.

Ze hoorde Dinah mompelen: ‘God bewaar me. Ze duikt ongevraagd op en raakt ook nog de kluts kwijt. Alsof we al niet genoeg op ons bord krijgen.’

En Isabella fluisterde: ‘Misschien spelen verdriet en emotie haar parten. Per slot van rekening zal dit wel haar laatste bezoek hier zijn.’

Cassandra was zo verstandig om te doen of ze hen niet hoorde. Het was zo’n gesprek dat gevoerd werd alsof zij het niet kon verstaan, iets waarvan jongeren in aanwezigheid van ouderen nogal eens een handje hebben. Maar alsof zij zich door verdriet en emotie zou laten overmannen, terwijl die al decennialang haar vaste metgezellen waren geweest. Nee, het was niet het feit dat dit haar laatste bezoek was – ze hapte naar lucht, haar handen beefden – het was de angst dat ze te lánɡ had gewacht. In het huis heerste al de chaos van een verhuizing.

‘Lieve hemel, voelt u zich echt wel goed?’ Isabella’s toon klonk vriendelijker en ze pakte haar elleboog om haar enige steun te geven.

Boven die schouw had zolang ze het zich kon herinneren een portret van de weldoener van de Fowles gehangen,

Lord Craven. Nu was die van de muur gehaald.

‘Dat rijtuig heeft u de das om gedaan.’ Isabella praatte luid als tegen een idioot, terwijl ze het lint rond Cassandra’s kin losmaakte. ‘Zo’n lange rit met dit koude weer.’ Haar bonnet werd afgedaan. Vanwaar ze stond kon Cassandra in de studeerkamer kijken waar de boekenkasten leeggehaald waren. Welke boeken waren weg? Ze hadden al Janes boeken bezeten. Wie had die nu?

‘En ik moet helaas ook constateren dat ze alleen is gekomen.’ Dinah stond achter haar en maakte haar cape los.

De meubels die nog steeds op hun plaats stonden zagen er ellendig uit, vernederd, als slaven op een markt.

‘Misschien is haar meid weg?’

‘Dus wie kan er voor haar zorgen, als ik vragen mag?’ Dinah gooide cape en hoed over haar arm. ‘Dat zal ik dan wel weer wezen.’

Een pastorie zonder predikant bood altijd een treurige aanblik. Cassandra had dat vaak genoeg meegemaakt, maar toch greep het haar elke keer weer aan. De Fowles hadden drie generaties in dit huis gewoond. Het was overgegaan van vader op zoon – stuk voor stuk goede predikanten, ieder gezegend met voortreffelijke echtgenotes – maar die keten was nu verbroken. Isabella’s vader was dood en haar broers hadden van de opvolging afgezien. Daarvoor hadden ze ongetwijfeld hun redenen en Cassandra hoopte oprecht dat het goede redenen waren om dat familiale erfgoed te verkwanselen.

Volgens kerkelijke traditie hadden de nabestaanden van de familie twee maanden om het huis te ontruimen voor de volgende predikant. En ook al stond dat nergens zwart-op-wit, op de een of andere manier leek de kerkelijke traditie voor het klaren van die klus altijd op de vrouwen van de pastorie te rekenen. Arme Isabella. Ze stond voor een

grimmige, ellendige en zware taak: in twee maanden het huis dat negenennegentig jaar jouw thuis was geweest uitrusten. Natuurlijk had ze meteen moeten beginnen. Maar toch, eerwaarde Fulwar Craven Fowle was pas een paar weken dood. Cassandra was zo snel als ze kon gekomen. Ze was geschokt te zien dat het werk al zo ver was gevorderd.

Stel dat die – zo vermoeiende, zo oncomfortabele en zo schandalig dure – reis voor niets was geweest! Stel dat datgene waarvoor ze was gekomen al weg was!

Cassandra voelde zich misselijk en duizelig. Isabella streek vriendelijk haar haren glad – ze zag er natuurlijk verwaaid uit – en ging haar voor door de vestibule.

De woonkamer van Kintbury was van een pure schoonheid: een volmaakte kubus met diepgele muren die de avondzon opvingen en vasthielden. Aan beide zijden keken alle ramen uit over water: staand kon je de vissers op de rivier gadeslaan of de schuiten over het kanaal naar het oosten en westen zien varen. Doorgaans was het een van Cassandra's lievelingsplekken. Haar ziel vond hier voldoening. Maar die dag liep ze erop af met nerveuze schroom, verteerd door de angst voor wat ze wellicht zou aantreffen.

Ze had zich geen zorgen hoeven maken. Nog voordat ze binnenkwam, nog voordat ze haar stevige stappers op het geborduurde tapijt had gezet, voelde ze zich veilig. Hier heerste een kalme, ontspannen atmosfeer. De lucht was niet verstoord. En al het meubilair stond er nog precies zoals het er altijd had gestaan. Dus ze was niet te laat gekomen. Haar knieën knikten bijna van opluchting. Met een hervonden stem en autoriteit draaide ze zich om naar Isabella.

‘Nu, misschien kan ik me opfrissen voordat we aan tafel gaan?’

Het was Cassandra niet ontgaan dat het einde van de heer des huizes ook vaak het einde van de verfijnde maaltijden betekende. En deze avondmaaltijd was vastbesloten die waarneming te bevestigen. Het diner was: schapenvlees zonder jus, aardappels of brood; het enige bijgerecht een kool die te lang in de grond had gezeten. Ze glimlachte bij de vergelijking met de maaltijden die ze hier ooit had genoten. Isabella's vader was altijd een veeleisende man geweest die behoorlijk uit zijn slof kon schieten. Als Dinah hem iets dergelijks had durven voorzetten, zou hij zijn ongenoegen niet onder stoelen of banken gestoken hebben.

Maar zij waren twee dames, en dus dankten ze beleefd de Heer, sneden met enige inspanning het schapenvlees aan en kauwden het met hardnekkige vastberadenheid. Het enige andere geluid was het luide tikken van de klok. Stilte aan die speciale eettafel was ook een onwelkome nieuwigheid, een die Cassandra nog taaier vond dan het vlees.

'Ik zie aan alle etiketten dat je al goed gevorderd bent met het verdelen van de spullen.' Cassandra's oog viel op de wijnkaraf die voor het eerst in zijn bestaan leeg was. Met haar hoofd schuin las ze dat Mr Charles Fowles hem al als zijn eigendom had opgeëist. Bij hém kon hij een drukke toekomst tegemoet zien.

'Vorige week is het testament geopend en konden mijn broers hun wensen kenbaar maken.' Isabella verried geen emotie terwijl ze dit zei. Haar gezicht was omlaag gericht, de heldere ogen bestudeerden haar bord.

Maar Cassandra kon het niet nalaten om er verder op in te gaan. 'En álle have en goed gaan naar je broers?' Ze hoorde de scherpe toon in haar stem en had meteen spijt: ze was zich er heel goed van bewust dat ze naar de smaak van sommigen te scherp was en probeerde haar toon wat te verzachten. Maar deze gang van zaken was beslist heel

ergerlijk. De Fowles waren op zoveel manieren net als de Austens: allebei grote gezinnen, gezegend met zonen en dochters en een fantastisch kapitaal dat alleen maar via de mannelijke lijn leek door te stromen.

‘Mijn vader heeft wel wat boeken aan Elizabeth nagelaten.’ Isabella gebaarde naar een lege, stoffige plank in de boekenkast. ‘Boeken waar ze speciaal van hielden en die ze samen hadden gelezen.’

Cassandra veerde op. ‘Aha.’ Eindelijk waren ze aangekomen bij het onderwerp waar het haar om ging. Schalks vroeg ze: ‘En van wie waren die boeken, als ik dat vragen mag?’

‘Van wíe?’ Door de vraag was Isabella zo te zien op slag van haar stuk geraakt, alsof boeken boeken waren en hun auteurs er niet toe deden. ‘Eh, Sir Walter Scott, geloof ik.’

Cassandra greep haar vork stevig vast en hield haar gezicht in bedwang. Sir Walter Scott. *Sir Walter Scott!* Waarom altijd hij? Wat zou ze graag voor één keer ook uit haar slof schieten. In plaats daarvan piekerde ze zwijgend – over roem en onrechtvaardigheid; de scheppingen van het ware genie; erkenning – en dit was een gedachte die spontaan bij haar opkwam – dat ze Isabella’s zus Elizabeth nooit een echt warm hart had toegedragen. En toen werden haar gedachten plotseling onderbroken. Wat gebeurde hier? Isabella had eindelijk iets te zeggen.

‘Ik ben van mening dat boeken erg...’ Er was een stilte waarin ze, zoekend naar het juiste woord, om zich heen keek, ‘erg... erg...’ En als bij toverslag schoot het woord haar te binnen: ‘... lánɡ zijn.’ Ze haalde adem om verder te gaan. Nu ze het onwaarschijnlijke gebied van een literair gesprek had betreden, durfde ze op de een of andere manier de stoute schoenen aan te trekken om de reis verder voort te zetten. ‘Er staan zoveel, zoveel woorden in,’ ging

ze enigszins stuurs verder. ‘Ik heb het idee dat boeken lezen een heel tijdrovende bezigheid is.’

Cassandra was gewoonlijk aan een hoger gespreksniveau gewend, maar ze kon niet anders dan het hiermee eens zijn. In ander gezelschap zou ze misschien aangevoerd hebben dat hij mooie gedichten had geschreven en gek-scherend beweerd hebben dat zijn werk als recensent on-overtroffen was geweest, maar ze voelde aan dat dit niet echt de geschikte gelegenheid was. ‘En jij Isabella? Hou jij van romans? En welke lees je het liefst?’

‘Romans? Ik?’ Isabella was opnieuw van haar stuk gebracht. ‘Die ik het liefst lees? Geen enkele.’

De discussie was voorbij. Cassandra gaf zich over. Dinah kwam binnensloffen en kwakte een compote op tafel, die ze in een stilzwijgen aten dat alleen onderbroken werd door het constante tikken van de klok.

‘Neemt u mama’s stoel maar,’ zei Isabella na afloop van de maaltijd. Cassandra aanvaardde het aanbod onmiddellijk, aangezien die stoel toevallig het dichtst bij het vuur stond.

De avond in de woonkamer lag als een gapend gat voor hen, de laatste uitdaging op een dag vol uitdagingen. Pyramus trippelde naar binnen en strekte zich uit op het tapijt: dit was altijd zo’n huis geweest waarin de honden vrij mochten rondlopen. Cassandra had niets tegen deze hond in het bijzonder, maar ze keurde de gewoonte in het algemeen niet goed. Ze trok haar voeten in, opende haar valies en pakte haar handwerk eruit. Wat was naaiwerk toch nuttig, in de weer zijn met naald en draad, je ogen op de steek gericht houden. Het was altijd haar schild in moeilijke situaties, en de bezigheid zelf leidde af van het penibele gezelschap. Ze vroeg zich vaak af hoe mannen het deden zonder een dergelijke toevlucht. Hoewel ze zo-

veel minder vaak om woorden verlegen leken te zitten.

Ze had alleen haar patchwork meegenomen. Haar ogen waren niet langer goed genoeg voor fijner werk bij lamplicht. ‘Heb jij geen handwerkje, Isabella?’ Ze legde het papier achter een sjabloon van een katoenen bloemdessin en begon rondom te naaien. ‘Heb jij niets omhanden?’

Isabella staarde in het vuur en schudde haar hoofd. ‘Ik ben nooit echt goed in dat soort dingen geweest.’

Cassandra, voor wie patchwork iets was wat ze met haar ogen dicht kon doen, keek enigszins verbaasd op. Wat was Isabella toch een vreemd wezentje. Ze kende haar al vanaf haar geboorte – wat vervaagden en verdwenen de jaren – en toch kende ze, besefte ze nu, haar helemaal niet. Ze nam de vrouw voor haar op: ze had een mooi figuurtje, hoewel de rouw dat geen goed deed; haar gelaatstrekken konden doorgaan voor verfijnd, ware het niet dat ze door het verdriet ontdaan waren van bekoorlijkheid. Isabella bezat de schoonheid van haar moeder noch het intellect van haar vader – maar ze had wel die opmerkelijke blauwe ogen van hem. En hoewel Cassandra haar nu al die veertig jaar kende, had ze kennelijk niet het minste idee van haar karakter of persoonlijkheid. Cassandra kon nauwelijks hier op de pastorie logeren zonder een soort band te scheppen, maar het was alsof ze zich in het donker bevond en een dikke lege muur aftastte op zoek naar een geheime doorgang. Het was moeilijk een toegang te vinden.

En toen viel haar ineens iets te binnen: ‘Ik hoop dat je vader een zachte dood is gestorven toen het eenmaal zover was.’

Want over wat anders dan Het Einde willen zij die net iemand verloren hebben praten?

Isabella zuchtte. ‘Het was ongeveer tien dagen ervoor duidelijk dat zijn einde naderde. Hij kreeg een beroerte na

het avondeten en toen Dinah de volgende ochtend zijn kamer binnenkwam, was hij te zwak om op te staan...'

Het slot was opengesprongen. De deur naar het gesprek stond nu open.

'De pijn waaraan hij leed, die hij zo moedig had verdragen, werd uiteindelijk...'

Cassandra werkte verder, intussen luisterend naar verhalen over ijsbaden en kompressen, en ineens voelde ze zich veel meer thuis.

'Op de vijfde dag was zijn gemoedstoestand er zo slecht aan toe dat we de dokter konden laten komen...'

'Hadden jullie niet éérder de dokter laten komen?' Dit riekte naar verwaarlozing!

Isabella zuchtte. 'Mr Lidderdale is een goede arts en wij zijn heel tevreden over hem. Iedereen is erg op hem gesteld – iedereen, behalve papa. Bij het idee alleen al van een dokter in het dorp had mijn vader twijfels. Hij was bang dat het de mensen die het zich het minst kunnen permitteren om ziek te zijn zou aanmoedigen om ziek te worden. Maar toen hij zelf geen bezwaren meer maakte...'

Cassandra bedacht dat sterven voor die beste dominee inderdaad een foltering geweest moest zijn: daar te liggen zonder te kunnen praten terwijl zijn grimmige eisen genegeerd werden.

'... en ik was natuurlijk heel blij om Mr Lidderdale naast me te hebben. O, de opluchting er niet langer alleen voor te staan...'

'Maar je zussen dan, Isabella?' onderbrak Cassandra haar. 'Die namen het toch wel om beurten van jou over?'

'Nou ja, Elizabeth heeft het heel druk met de baby's in het dorp. Die mogen natuurlijk niets tekortkomen. Ze komt hier niet meer zo vaak.'

Elizabeth! Eerlijk gezegd had Cassandra niet anders ver-

wacht. ‘Maar Mary-Jane? Die woont tegenover het kerkhof.’

‘Mary-Jane heeft natuurlijk haar eigen huishouding om voor te zorgen.’

Aha, de tirannie van de getrouwde vrouw, dacht Cassandra – zelfs als het een kinderloze weduwe was.

‘Dan mogen ze je wel dankbaar zijn dat jij in je eentje voor alles opdraaide.’

‘Ik vond het niet erg.’ Isabella haalde haar schouders op. ‘En al helemaal niet toen ik hulp kreeg van de dokter. Het is een heel merkwaardige situatie, te weten dat iemand gaat sterven zonder te weten wanneer. Mr Lidderdale zegt dat in dat opzicht de dood net als een geboorte is.’

Cassandra had met beide veel ervaring en kende de beproevingen maar al te goed. Haar draad was op en ze zocht in haar tas naar een nieuwe.

‘... en toen, vlak voor het einde zei hij dat hij honger had en ik herinnerde me dat we een heerlijke varkenspastei hadden. Hij is dol op varkenspastei. En deze was gevuld met ei. En van eieren houdt hij bijzonder veel...’

‘Fulwar vroeg zelfs op zijn sterfbed om varkenspastei?’ Cassandra stak hoofdschuddend de draad door haar naald: je kon werkelijk boekdelen over hem schrijven.

‘Niet mijn vader! Mr Lidderdale. Mr Lidderdale heeft vaak honger, nog vaker dan papa. Het is geen grote man, maar wel breedgeschouderd en hij werkt heel hard.’ Heel even richtten haar ogen zich op het dansende haardvuur. ‘Waar had ik het ook alweer over? O ja, dus daar zaten we, ieder aan een kant van de tafel. Hij wist niet of hij bier of thee wilde. Daar zaten we over te praten. Je weet niet meer aan welke maaltijd je toe bent als je een hele nacht opblijft. En ineens pakte hij de hand van mijn vader en zei: “O, Isabella!” Dat zei hij. “O, Isabella!” En toen wist ik dat het

gebeurd was. Dat het voorbij was. Ik zou nooit meer aan zijn zijde zitten.’

Cassandra had al geruchten gehoord over hoe erg Fulwars overlijden Isabella had aangegrepen. Volgens de familie had ze zich moedig gedragen tijdens zijn ziekbed, maar was ze volkomen over haar toeren geraakt toen het afgelopen was. Zo erg zelfs dat ze na de begrafenis het bed moest houden. Dat was nog duidelijk te zien – de betraande ogen – maar het verbaasde Cassandra toch nog steeds een beetje. Natuurlijk werd er om alle ouders gerouwd: dat was de taak van de kinderen. Maar werden ze allemaal op dezelfde manier gemíst?

Ze begon haar handwerk op te ruimen. Isabella’s nieuw ontdekte spraakzaamheid had de tijd aardig gedood. Het was nu in elk geval zo laat dat ze met goed fatsoen naar bed konden gaan.

Isabella beklom als eerste de ondiepe treden van de eikenhouten trap en droeg de lamp voor Cassandra, die langzaam, tree voor tree, volgde. Op de overloop moest ze even rusten en ze voelde de tocht die via een gordijn voor een raam op het noorden binnenkwam. Het verblijf in een groter, hoger huis zou een hele beproeving worden, terwijl ze zo gewend was aan haar huisje in Chawton. Hopelijk vorderde ze zo snel dat ze hier niet te lang hoefde te blijven.

Ze liepen de gang af. De deur naar de kamer van Isabella’s moeder stond op een kier en Cassandra zag in de gauwigheid net genoeg om met een gerust hart te kunnen constateren dat ook deze kamer nog niet was leeggehaald: dat was veelbelovend. Ze kwamen langs de kamer die zij nog steeds als die van Tom beschouwde – wat een opluchting dat ze niet daar werd ondergebracht! – en ten slotte kwamen ze bij de laatste kamer. Cassandra kende dit vertrek. Het was jarenlang het enige onderdak geweest van die

arme, vitzieke Miss Murden, die kind noch kraai had en met wie de familie zat opgescheept. ‘Alles wat hierin staat gaat naar het armenhuis’ stond er op het bordje dat buiten op de deur hing. Elke verwachting die Cassandra wellicht voor haar eigen comfort had gekoesterd was in een keer bijgesteld.

Isabella ging haar voor naar binnen, stak de lamp op het nachtkastje aan en wenste haar welterusten. Wat het betekende om hier ondergebracht te worden was niet aan Cassandra verspild. Het was er kil en muf, en alleen van de hoogstnoodzakelijke meubels voorzien. In de lampetkan was water, maar ook dat was koud. Ze streek met een hand over de beddensprei; er was geen steen of fles om het bed te verwarmen en ze dacht: ziezo. Nu zitten ze met mijn eenzame persoontje opgescheept.

Haar koffer was nog dicht, maar ze ging nu niet uitpakken. Er zat nog een sprankje energie in haar: ze moest onmiddellijk aan de slag. Ze zou haar zoektocht naar de brieven beginnen. Cassandra liep terug naar de deur, wachtte tot de voetstappen wegstierven en het huis stil werd, opende toen de deur en stapte de gang op. In het schemerdonker sloop ze naar de kamer van Isabella’s moeder en ze was al bijna bij de deur toen er een stem achter haar klonk.

‘Kan ik u helpen, Miss Austen?’ Onder aan de trap naar de zolder stond Dinah, van onderaf verlicht door het zwakke schijnsel van een talgkaars. ‘Bent u soms verdwaald, m’vrouw?’

‘O, Dinah. Wat érg.’ Cassandra veinsde verwarring. ‘Wat raar. Ik heb geen idee wat ik op de gang kom doen.’

‘Dat zal denk ik vermoeidheid zijn. U kunt maar het beste naar bed gaan, m’vrouw. Die kant uit.’ Dinah keek toe, zonder te glimlachen. ‘Ziezo. Welterusten dan, Miss Austen.’ En ze bleef staan tot Cassandra weer terug op haar kamer was.